

ELÄMÄNKATSOMUSTIEDON KOE 21.9.2018 HYVÄN VASTAUKSEN PIIRTEITÄ

Tutkintoaineen sensorikokous on hyväksynyt seuraavat hyvän vastauksen piirteet.

Elämäkatsomustiedosta ja sen arvioinnista lukion opetussuunnitelman perusteissa

Elämäkatsomustieto on perustaltaan monitieteinen oppiaine. Sen tiedeperustaan kuuluu ihmis-, kulttuuri- ja yhteiskuntatieteitä sekä filosofia. Elämäkatsomustiedossa arvioidaan sekä opiskelijan kykyä tarkastella ja ilmaista katsomuksellisia aiheita monipuolisesti ja taitavasti että hänen laaja-alaista katsomuksellista ymmärrystään. Katsomukselliset kysymykset ovat usein henkilökohtaisia, mutta niiden pohdiskelun perustana ovat ajattelun tiedolliset hyveet: kriittisyys, johdonmukaisuus, ristiriidattomuus ja systemaattisuus.

Ylioppilastutkintolautakunta on päättänyt, että syksyn 2017 tutkintokerrasta kevään 2020 tutkintokertaan asti ylioppilaskoe voidaan suorittaa sekä vuoden 2003 että vuoden 2015 lukion opetussuunnitelman perusteiden pohjalta. Vuoden 2015 lukion opetussuunnitelman uudistus oli pääosin päivitys. Vaikka elämäkatsomustietoon tuli uusi kurssi ja kurssien rakenteessa tapahtui jonkin verran muutoksia, elämäkatsomustiedon tavoitteiden ja sisältöjen kokonaisuus ei muuttunut dramaattisesti. Elämäkatsomustiedon jaos on pyrkinyt laati-
maan tehtävät siten, että syksyn 2018 kokeessa kaikkiin tehtäviin voi vastata kumman tahansa perusteiden mukaan laaditun opetussuunnitelman pohjalta.

Bloomin taksonomia ohjaamassa digitaalisen reaaliaineen kokeen tehtävien laadintaa

Reaaliaineen digitaalisen ylioppilaskokeen tehtävien vaikeustasoissa on otettu huomioon Bloomin kognitiivisia oppimistavoitteita koskeva taksonomia sekä Andersonin ja Krathwohlin siitä kehittämä muunnelma. Niiden perusteella tehtävässä vaadittavaa kognitiivista prosessia arvioidaan kuusiportaisella hierarkkisella asteikolla: muistaa / palauttaa mieleen, ymmärtää/käsittää, soveltaa, analysoida, arvioida ja luoda (syntetisoida). Kaksi ylintä tasoa ovat taksonomioissa eri järjestyksessä.

Ylioppilastutkintolautakunta on ryhmitellyt tehtävät vaatavuustason mukaan neljään luokkaan. Muistamista ja käsittämistä vaativat tehtävät on jaettu suljettuihin (A) ja avoimiin (B) tehtäviin. Esimerkiksi monivalintatehtävät kuuluvat luokkaan A ja määrittelytehtävät luokkaan B. Vaativimmat tasot on myös ryhmitelty kahteen luokkaan C ja D. D-tason tehtäviin voi kuulua luova elementti, joka lisää tehtävän vaativuutta, koska se edellyttää kykyä soveltaa, kehitellä tai muuntaa lukion opetussuunnitelman perusteissa määriteltyä osaamista myös sellaiselle alueelle, jota ei ole käsitelty lukiossa. Vaihtoehtoisesti D-tasolla ovat tarkasteltavana erityisen laajat, monipuoliset sekä mahdollisesti uudentyyppiset aineistot ja niiden yhdistelmät.

Elämäkatsomustiedon ylioppilaskokeen vastausten arviointi

Ylioppilaskokeessa arvioitava katsomuksellinen ajattelu esitetään kielellisesti. Siksi arvioinnissa tulee kiinnittää huomiota myös ajattelun esittämiseen monella tasolla tekstin kirjallisuudesta vaikuttavuudesta kappalejakoon. Kyse ei kuitenkaan ole äidinkielen tehtävästä, ja hyvä kirjallinen esitys on hyvän elämäkatsomustiedon vastauksen tunnusmerkki vain siinä määrin kuin se ilmentää hyvää katsomuksellista ajattelua. Tämä tarkoittaa vastauksessa useita eri piirteitä. Tärkeimmät niistä ovat vastauksen osuvuus, eheys ja vakuuttavuus.

Vastauksen osuvuus eli sen relevanssi ja asiaankuuluvuus on hyvän vastauksen ydin. Hyvät tiedot ja ymmärrys sekä osuva argumentaatio eivät tuota edes hyväksyttävää vastausta, jos ne eivät liity tehtävään. Tämän vuoksi osuvuus on alla listatuista ulottuvuuksista tärkein. Yksi osuvan vastauksen piirteistä on selkeys.

Vastauksen eheys liittyy vastauksen rakenteeseen. Rakennetta on elämäkatsomustiedossa totuttu arvioimaan ns. SOLO-mallilla (Structure of the Observed Learning Outcome). Sen roolia elämäkatsomustiedon arvioinnissa on täsmennetty arvioimalla mallin mukaan vastauksen eheyttä ja tuomalla osuvuus ja vakuuttavuus eheyden rinnalle arviointikriteereiksi. Kokeiltaan taito jäsentää ongelmia ja ratkaisuja käsitteellisesti sekä hänen kykynsä tunnistaa ja arvioida perusteluja ilmenee vastauksen johdonmukaisuutena ja moniulotteisuutena.

Vastauksen vakuuttavuus tarkoittaa elämäkatsomustiedossa monipuolisten ja katsomuksellisesti olennaisten lähtökohtien ja näkökulmien johdonmukaista käsittelyä. Vastauksen tietoperusta on riittävän laaja ja tehtävänannon sitä vaatiessa ajankohtainen. Tosiasiaväittämät, perustellut kannanotot ja pelkät mielipiteet erotetaan selvästi toisistaan, ja esitettyjen väitteiden ja perustelujen välillä on selvä yhteys. Osuvat ja tyypillisesti ajankohtaiset esimerkit ovat elämäkatsomustiedolle ominaisia. Ne tekevät vastauksesta vakuuttavan.

Hyvä katsomuksellinen ajattelu näkyy käsitteiden ja teorioiden osaamisessa ja käytössä sekä ilmiökentän hallinnassa. Lisäksi asiaan vaikuttavat vastauksen osuvuus, eheys ja vakuuttavuus. Tiedollisen osaamisen tapaan myös arvioinnin muut ulottuvuudet ovat elämäkatsomustiedossa lähes poikkeuksetta osittain päällekkäisiä silloin, kun vastaus täyttää relevanssin minimivaatimukset eli sopii tehtävänantoon. Vastaus voi olla tiedollisesti hyvä, mutta ajattelun esittäminen saattaa olla heikkoa tai toisin päin. Ulottuvuudet eivät kuitenkaan ole täysin riippumattomia toisistaan, koska esitystapa, käsitteiden käyttö ja ilmiökentän hallinta liittyvät yhteen.

Elämäkatsomustiedon tehtävien luonteen vuoksi vastauksen kypsyyttä koskevat seikat ovat erityisen tärkeässä asemassa. Ylioppilastutkintolautakunta on antanut kypsyyden osoittamisesta ohjeet reaaliaineiden digitaalisten kokeiden määräyksissä (https://www.ylioppilastutkinto.fi/images/tiedostot/reaaliaineiden_digitaalisten_kokeiden_maaraykset_2017.pdf). On hyvä huomata, että määräysten mukaan epäolennaisten näkökohtien käsittely heikentää vastauksen arvoa.

Alla oleva taulukko voi auttaa elämäkatsomustiedon ylioppilaskokeen vastausten arviointia osuvuuden, eheyden ja vakuuttavuuden näkökulmista. Nämä ja vastauksen sisältöön liittyvät seikat muodostavat yhden kokonaisarvion, joka esitetään tehtävänosasta annettavalla pistemäärällä.

Arvioinnin ulottuvuus	/Pistemäärä 0	25 %	50 %	75 %	100 %
Osuuus	Vastaus ei lainkaan vastaa tehtävään; tehtävä on ymmärretty ratkaisevasti väärin.	Vastaus liittyy osin kysymyksen alaan, mutta on epäselvä, harhaileva tai sivussa asiasta.	Tehtävään vastataan asiaankuuluvasti.	Vastauksessa ilmenee selkeää ymmärrystä tehtävänannosta ja sen rajauksesta, ja siinä käsitellään olennaisimmat seikat.	Vastauksessa ilmenee erinomainen ymmärrys tehtävänannosta ja sen rajauksesta, ja siinä käsitellään kattavasti tarpeelliset seikat ja vain ne.
Eheys (SOLO)	Vastaus on hajanainen ja sekava.	Vastauksessa on yksi asiaan selvästi liittyvä seikka. Vastauksen ainekset ovat kuitenkin muuten satunnaisia tai sekavia.	Vastauksessa on useita asiaan kuuluvia seikkoja, mutta niitä ei ole onnistuttu liittämään yhdeksi kokonaisuudeksi. Vastaus jää usein luettelomaiseksi.	Tehtävänantoon kuuluvia näkökulmia on liitetty toisiinsa johdonmukaisesti ja monipuolisesti. Tuloksena on koherentti kokonaisuus, joka vastaa kysymykseen.	Vastauksessa tehtävänantoon liittyvät relevantit aineistoelementit on suhteutettu toisiinsa. Käsitteet ja perustelut muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden, joka vastaa tehtävään liittyviin kysymyksiin ja ottaa tarvittaessa huomioon myös vaihtoehtoisia lähestymistapoja.
Vakuuttavuus	Vastauksessa ei ole perusteluja tai niillä ei ole yhteyttä esitettyihin väitteisiin.	Vastauksessa esitetyt perustelut liittyvät jotenkin väitteisiin, mutta niiden yhteys jää epäselväksi.	Vastausta on perusteltu siten, että lähtökohdat ovat järkeviä ja perustelujen ja johtopäätöksen välillä on selvä yhteys.	Vastauksessa on tarkasteltu useimpia relevantteja perusteluja, niitä on problematisoitu ja eritelty järkevästi ja argumentit on rakennettu oikein.	Relevanttien perustelujen problematisointi ja erittely on osuvaa ja osoittaa omaperäistä oivaltavaa ajattelua tai syvällistä perinteen tuntemusta.

Elämäkatsomustiedon digitaalisen ylioppilaskokeen pistemäärät

Elämäkatsomustiedon kokeessa on yhdeksän tehtävää, joista kokelaan tulee vastata viiteen. Koe on kaksiosainen. Osassa I on kuusi A-, B- tai C-tason tehtävää. Kustakin tehtävästä saa 0–20 pistettä. Osassa II on kolme D-tason tehtävää, joista saa 0–30 pistettä kustakin. Osan I tehtävistä voi vastata 3:sta 5:een ja osan II tehtävistä 0:sta 2:een. Kokeen maksimipistemäärä on 120. Sen saavuttaminen edellyttää, että kokelas vastaa kolmeen osan I tehtävään ja kahteen osan II tehtävään.

Aiemmin elämäkatsomustiedon hyvän vastauksen piirteiden pisteohjeissa on mainittu kaksi erillistä arvioinnin kiintopistettä. Ne ovat olleet ”hyvä vastaus”, jolla on tarkoitettu 3/6 pisteen eli 50 %:n pistemäärän saavuttamista, ja ”kiitettävä vastaus”, jolla on tarkoitettu 5/6 pisteen eli reilun 80 %:n pistemäärän saavuttamista. Tehtäväosioissa, joista annetaan 6 pistettä, sovelletaan edelleen samaa asteikkoa, vaikka 6 pisteen osuus arvosanan kokonaispistemäärästä on pienentynyt noin kolmannekseen verrattuna paperiseen kokeeseen. Pistemäärän kasvaessa useimmat ennalta määritellyt arviointikohdat helpottavat arviointia. Jos tehtävästä tai sen osasta annettava pistemäärä on 8 tai enemmän, käytetään kolmea kiintopistettä: 25–30 %, 50–60 % ja 75–80 %. Jos tehtävästä tai sen osasta annetaan yli 10 pistettä, on esitetty myös luonnehdinta huippupisteistä. Sen tarkoituksena on tuoda esiin seikkoja, jotka helpottavat vastauksen sijoittamista ylimmän pisteluokan (75–100 %) sisällä.

Tehtäväkohtaiset pisteitysohjeet

Koska elämäkatsomustiedon kokeessa arvioidaan kokelaiden omaa katsomuksellista ajattelua, vastaukset voivat avautua moniin suuntiin lähes kaikissa tehtävissä. Sen vuoksi hyvän vastauksen piirteiden kuvaukset ovat aina vain suuntaa antavia. Samasta syystä hyvän vastauksen piirteissä esitellään tehtävään liittyviä katsomuksellisia seikkoja laajasti ja osin myös lukiokurssien ulkopuolelta. Tarkoituksena on antaa vastauksia arvosteleville opettajille lisävihjeitä siitä, millaiset katsomukselliset pohdinnat voivat perustellusti kuulua vastaukseen. Lukiokursseihin liittyvät ja kokelaiden osaamiselta vaadittavat seikat on mainittu pisteitysohjeiden kohdalla. Näissä osioissa on hyvin suppeasti huomioitu yllä olevassa taulukossa mainittuja osuvuuden, eheyden ja vakuuttavuuden ulottuvuuksia. Arvioinnissa on kuitenkin osiokohtaisesti syytä tarkastella niin sisällöllisiä kuin yllä olevaan taulukkoon liittyviä ulottuvuuksia.

Tehtäviin liittyy erilaisia aineistoja. Kussakin tehtävän osiossa on ilmoitettu, miten aineistoa käytetään. Jos aineiston käyttöä ei ohjeisteta tai se ohjeistetaan vapaaehtoisena, esimerkiksi ”voit käyttää hyväksesi aineistoa”, kyseessä on virikeaineisto. Tällöin aineiston käyttämättä jättäminen on hyväksyttävää eikä vähennä pisteitä. On toki hyvä huomata, että aineisto tällaisissakin tehtävissä antaa informaatiota ja että vastauksen tulee sisältää vastaava monipuolisuus. Jos osiossa kehoitetaan käyttämään aineistoa ja näin ei ole tehty, vähennetään aina vähintään yksi piste ja vastaus voi nousta korkeintaan 75 %:iin osion maksimipistemäärästä. Aineiston käytöstä voidaan antaa myös yksityiskohtaisempia ohjeita, joissa esimerkiksi kehoitetaan erittelemään tai vertailemaan aineistoa tai etsimään sieltä joitain erityisiä piirteitä kuten argumentteja. Tällöin ohjeistuksen noudattamatta jättämisestä seuraava suora pistevähennys on useimmiten suurempi.

Tehtäväosiot jakautuvat kahteen luokkaan. Kun osiosta annetaan 10 pistettä tai enemmän, se arvostellaan esseemuotoisena vastauksena, ellei tehtävänannossa erikseen muuta ilmoiteta. Esseemuotoisella vastauksella tarkoitetaan vastausta, jossa on esseiden rakenne: alussa aiheen, ongelman tai väitteen napakka esittely, keskiosassa asian monipuolinen käsittely ja lopussa käsittelyyn perustuvat johtopäätökset. Mikäli osiosta annetaan vähemmän kuin 10 pistettä, vastauksen ei tarvitse olla muodoltaan esse. Alle 10 pisteen osioissa käytetään merkkimäärärajoituksia. Kyse on enimmäispituudesta. Siten merkkimäärän alittaminen ei vähennä pisteitä, mikäli vastauksen asiasisältö on riittävä. Huomattava merkkimäärän ylittäminen vähentää pisteitä. Merkkimäärältään rajoitetuissa tehtävissä voi menettää enintään 2 pistettä merkkimäärän huomattavasta ylityksestä. 25–50 prosentin ylitys aiheuttaa 1 pisteen vähennyksen, yli 50 prosentin ylitys 2 pisteen vähennyksen. Vähennys ei voi olla kuitenkaan enempää kuin 50 prosenttia tehtäväosion maksimipistemäärästä. Tämän lisäksi vähennetään luonnollisesti pisteitä, jos vastaus ei pysy asiassa.

Moniosioisten tehtävien pisteet määritetään osiokohtaisesti, ellei tehtävässä ole erikseen muuta mainittu.

Osa I

1. Auktoriteettiin luottaminen (20 p.)

Vuoden 2003 lukion opetussuunnitelman perusteissa (LOPS03) tehtävä liittyy kurssin Maailmankuva (ET2) kohtiin ”maailmankatsomuksen ja elämäkatsomuksen käsitteet”, ”kokemusten, arkikäsitteiden ja uskomusten synty ja tiedollinen luotettavuus” ja ”maailmankuvien ja tiedon lähteiden järkipäiväinen arviointi”. Vuoden 2015 lukion opetussuunnitelman perusteissa (LOPS15) tehtävä liittyy kurssin Maailmankatsomus ja kriittinen ajattelu (ET1) kohtiin ”maailmankatsomuksen ja elämäkatsomuksen käsitteet” ja ”tyypillisiin informaation käsittelyyn ja ympäröivän todellisuuden jäsentämiseen liittyvien kognitiivisten vääristymien tarkastelu sekä omassa että muiden ajattelussa” ja kohtaan ”katsomuksellisen argumentaation erittely erilaisista näkökulmista”.

Väite on katsomuksellinen, jos se on ihmiselämässä perustava, mutta siitä voi perustellusti olla eri mieltä. Klassisia esimerkkejä ovat eri uskonnottomien ja uskonnollisten maailmankatsomusten perustavat väitteet. Auktoriteetteihin tukeutuminen on käytännössä usein välttämätöntä. Kukaan ei voi olla selvillä kaikista maailman asioista, ja varsinkin harva edes kaikista itseään koskevista asioista. Lisäksi katsomukselliset kysymykset ovat niin monitahoisia, että punnitun oman näkemyksen muodostaminen on vaikeaa. Auktoriteetteihin voi kuitenkin tukeutua eri tavoin, hyvin tai huonosti. Tehtävän johdannossa viitattuihin auktoriteetteihin voi luontevasti liittää esimerkiksi seuraavia seikkoja koskevia katsomuksellisia väitteitä: YK:hon rauha ja kansojen yhteistyö, Suomen valtioon kansalaisten yhdenvertaisuus lain edessä, poliittisiin puolueisiin vaikkapa tulonsiirrot, hyväntekeväisyysjärjestöihin toisten auttaminen, uskonnollisiin auktoriteetteihin jumalien olemassaolo, filosofeihin tiedon tai hyvän elämän perusteet ja julkisuuden henkilöihin vaikkapa itsestä huolehtimisen.

1.1. (10 p.)

Vastaus voi aueta eri suuntiin riippuen siitä, minkä esimerkkiväitteen kokelas antaa. Olenasta on muotoilla väite selkeästi ja ymmärrettävästi sekä selittää sen keskeinen sisältö omin sanoin. Väitettä voi havainnollistaa antamalla esimerkkejä sen tulkinnasta ja sitä voi kontekstualisoida liittämällä se historiallisiin tai yhteiskunnallisiin yhteyksiinsä. Katsomuksellisuutta ei tarvitse tulkita kovin ahtaasti, ja esimerkiksi jokin yleinen moraaliperiaate tai -sääntö, vaikkapa ”Älä tapa”, on hyvin mahdollinen valinta. Selityksessä on joka tapauksessa hyvä selvittää, miksi väite on katsomuksellinen. Auktoriteetin arvovalta voi liittyä ensiksikin tämän väitteelle esittämiin vakuuttaviin perusteisiin. Toiseksi auktoriteetilla voi olla hyvä arvostelukyky yleensä, tämän muut väitteet ovat osoittautuneet hyvin perustelluiksi eikä ole erityisiä perusteita uskoa, että auktoriteetti olisi erehtynyt kyseisen väitteen suhteen. Auktoriteetin arvovallan selityksessä on hyvä huomata, että yksittäisten henkilöiden arvovalta on erilaista kuin instituutioiden tai pyhinä pidettyjen kirjoitusten.

Vastaus kohtaan 1.1. on essee, ja kaikki edellä esitetyn taulukon ulottuvuudet tulee ottaa sitä arvosteltaessa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas antaa jonkin esimerkin katsomuksellisesta väitteestä ja tekee jonkin asiaankuuluvan huomion sen sisällöstä tai siihen liittyvän auktoriteetin arvovallan perusteista.

5 pisteen vastauksessa kokelas antaa jonkin esimerkin yleisesti tunnettuun auktoriteettiin liittyvästä katsomuksellisesta väitteestä, muotoilee väitteen selkeästi ja ymmärrettävästi sekä tekee joitakin asiaankuuluvia huomioita sen sisällöstä ja auktoriteetin arvovallan perusteista.

8 pisteen vastauksessa kokelaan antaman selkeästi ja ymmärrettävästi muotoillun väitteen merkitys ja katsomuksellinen luonne sekä siihen liittyvän auktoriteetin arvovallan olennaiset perusteet on selitetty johdonmukaisesti ja monipuolisesti.

1.2. (10 p.)

Pohdinnassa olennaista on osoittaa, miten väitettä voidaan perustella vetoamalla yksinomaan auktoriteetin sanaan, asemaan tai muuhun sellaiseen seikkaan, joilla ei ole tekemistä väitteen perusteiden tai sen uskottavuuden kanssa. Kokelaan ei tarvitse osoittaa, että väitettä puoltavat perustelut ovat vakuuttavampia kuin sitä vastustavat perustelut.

Kokelas voi myös tehdä huomioita siitä, kuinka tärkeässä roolissa auktoriteetin sanaan tai esimerkkiin vetoaminen voi olla katsomuksellisessa argumentaatiossa. Koska katsomukselliset väitteet ovat usein perustavia, niille on vaikea löytää esittäjästä riippumattomia perusteita. Äärimuodossa esimerkiksi uskonnollista ilmoitusta välittävän profeetan oma auktoriteetti tai yhteisön hänelle myöntämä asema voi olla suurin syy hänen väitteensä hyväksymiselle. Tällaisessa tapauksessa pohdinnan kohteena on syytä olla tuon aseman rakentuminen ja uskottavuus.

Vastaus kohtaan 1.2. on essee, ja kaikki edellä esitetyn taulukon ulottuvuudet tulee ottaa sitä arvosteltaessa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas tekee jonkin asiaankuuluvan huomion siitä, miten väitettä voidaan perustella riippumatta auktoriteetista.

5 pisteen vastauksessa kokelas pohtii useammalta kannalta, miten väitettä voidaan perustella riippumatta auktoriteetista. Hän voi esimerkiksi tarkastella vähintään kahta erilaista huomiota väitteen perustelemisesta auktoriteetista riippumatta.

8 pisteen vastauksessa kokelas pohtii johdonmukaisesti ja monipuolisesti, miten väitettä voidaan perustella riippumatta auktoriteetista.

2. *Elämänhallinta ja identiteetti tulevaisuuden työelämässä (20 p.)*

LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Hyvä elämä (ET1) sisältökohtiin ”elämänhallinnan keinot: yksilön mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämäänsä” ja ”identiteetin muodostaminen ihmisen elämänkaaren aikana” ja ”hyveitä ja paheita koskevia käsityksiä ennen ja nyt sekä niiden suhde elämäntapoihin ja tottumuksiin” sekä kurssin Yksilö ja yhteisö (ET3) kohtaan ”teorioita yhteiskunnan rakenteesta ja muutoksesta”. LOPS15:ssa tehtävä liittyy erityisesti kurssin (ET2) kohtaan ”identiteetti, elämänvalinnat ja elämänhallinnan keinot: yksilön mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämäänsä” sekä kurssin Yksilö ja yhteisö (ET3) kohtaan ”yhteiskuntatutkimuksen perusteita, kuten sosiaaliset tosiasiat, yhteiskunnalliset rakenteet ja modernin länsimaisen yhteiskunnan erityispiirteet sekä näiden vaikutus yksilön elämään”.

Yhteiskunta ja varsinkin työelämä muuttuvat koko ajan, ja muutos näyttää kiihtyvän jatkuvasti. Tieto- ja viestintätekniiikan kehittyminen sekä maapalloistuminen ovat tehneet työmarkkinoiden kehityksestä myrskyisän myllerryksen. Nähtävissä olevassa tulevaisuudessa tämä kehitys tapahtuu markkinatalouden ehdoilla. Tämä merkitsee, että ihmisten kykyjä oppia, tuntea ja keksiä pyritään hyödyntämään yhä enemmän taloudellisesti. Suorittamisen, kilpailun ja sopeutumisen vaatimukset kasvavat jatkuvasti, mikä haastaa yksilön kyvyn hallita omaa elämäänsä ja elää hyvää elämää.

Perinteiset inhimillisen elämänhallinnan ja identiteetin rakentamisen keinot eivät menetä merkitystään, vaan niiden merkitys todennäköisesti kasvaa entisestään. Esimerkiksi läheiset ihmissuhteet, liikunta ja muu harrastustoiminta sekä merkitykselliseksi koettu toiminta, kuten yhteiskunnallinen vaikuttaminen, ovat myös tulevaisuudessa elämänhallinnan ja identiteetin rakentamisen kannalta tärkeitä.

2.1. (10 p.)

Yleisiä kysymyksen tulevia elämänhallinnan keinoja ovat ns. generisten valmiuksien kasvattaminen. Näitä valmiuksia ovat yleiset ajattelun- ja ongelmanratkaisun taidot, vuorovaikutustaidot ja kyky joustavasti sopeutua uusiin tilanteisiin. Juuri näitä taitoja työelämä kaipaa, mutta ne ovat hyödyllisiä myös kaikessa muussa toiminnassa, kun yhteiskunnan muutos kiihtyy.

Koska vaatimusten kasvulla ei vaikuta olevan rajaa, useimmista yksilöistä voi tuskin tulla tulevaisuuden yhteiskunnan mallisuorittajia. Elämänhallinnan keinoina tulevat kyseeseen erilaiset vasta- tai suojautumisstrategiat: hidas elämä, yhteisöllisten katsomuksellisten vaihtoehtojen korostaminen esimerkiksi asumisessa ja syömisessä sekä muunlaiset omaa elämää ympäröivältä yhteiskunnalliselta myrskyltä suojaavat ratkaisut.

Vastaus kohtaan 2.1. on essee, ja kaikki edellä esitetyn taulukon ulottuvuudet tulee ottaa sitä arvosteltaessa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas pystyy jotenkin hahmottamaan työelämän muutoksia sekä kuvailemaan ainakin kaksi elämänhallinnan edistämisen ohjetta tai vaihtoehtoisesti käsittelemään johdonmukaisesti ja perustellen yhtä keinoa.

5 pisteen vastauksessa kokelas hahmottaa aineistoa hyödyntäen työelämän muutoksia sekä tarjoaa johdonmukaisesti ja perustellen ainakin kaksi elämänhallinnan edistämisen ohjetta.

8 pisteen vastauksessa kokelas kuvailee johdonmukaisesti ja monipuolisesti useampia strategioita. Hän osaa kytkeä ne aineistoa kriittisesti tulkiten työelämän muutokseen ja pystyy kuvailemaan niiden etuja ja haittoja.

2.2. (10 p.)

Tulevaisuuden työelämälle ominainen jatkuva nopea muutos ja pysymättömyys ovat muutenkin tyypillistä 2000-luvun elämänmuodolle. Identiteetin kannalta tätä leimaa valintojen ja erilaisten roolien ja (osa-)identiteettien suuri määrä ja nopea vaihtelu. Identiteetti ei ole missään vaiheessa lukkoon lyöty, joten varsinkin aiemmille sukupolville ominainen ja erityisesti miesten suosima tapa rakentaa identiteetti olennaisesti työtehtävien ja työpaikan mukaan ei tule olemaan helposti toteutettavissa oleva identiteettistrategia. Oman identiteetin ylläpitäminen vaatii aiempaa enemmän jatkuvaa työtä.

Vastaus kohtaan 2.2. on essee, ja kaikki edellä esitetyn taulukon ulottuvuudet tulee ottaa sitä arvosteltaessa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas pystyy jotenkin hahmottamaan työelämän muutoksia ja esittää joitain näkökohtia siitä, miten tämä vaikuttaa ihmisten tapaan rakentaa omaa identiteettiään.

5 pisteen vastauksessa kokelas hahmottaa työelämän muutoksia ja esittää perustellun arvi-
on siitä, miten tämä vaikuttaa ihmisten tapaan rakentaa omaa identiteettiään.

8 pisteen vastauksessa kokelas arvioi johdonmukaisesti ja monipuolisesti työelämän muutosten vaikutusta ihmisten tapaan rakentaa omaa identiteettiään.

3. Sananvapaus ja julkisuus (20 p.)

LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Yksilö ja yhteisö (ET3) kohtiin ”ihmisoikeudet, ihmisoikeus-sopimukset” ja ”demokratian muodot” sekä kurssin Maailmankuva (ET2) kohtaan ”koulu, media ja taide maailmankuvaa luovina ja välittävinä instituutioina”. LOPS15:ssa tehtävä liittyy kurssin Yksilö ja yhteisö (ET3) kohtaan ”yhteiskunnalliset rakenteet ja modernin länsimaisen yhteiskunnan erityispiirteet” sekä kurssin Maailmankatsomus ja kriittinen ajattelu (ET1) kohtaan ”median ja muiden informaation lähteiden toimintalogiikka”.

Suomi on ollut sanan- ja mielipiteenvapauden sekä viranomaisten asiakirjojen julkisuuden edelläkävijä maailmassa. Ruotsin valtakunnassa vuonna 1766 voimaan astunut painovapaus-asetus oli maailman ensimmäinen julkisuuslaki. Tehtävän aineistona on otteita Anders Chydeniuksen asetusta valmistelleesta *Painovapausmuistiosta* (1765). Chydeniuksen aikana painoluvan antoi Ruotsin kuninkaan kansliakollegiossa toimiva virkamies, *ensor librorum*. Chydenius vastusti tällaista ennakkosensuuria, sillä hänen mukaansa ”asia itse valvoo itseään”. Tämä tarkoitti sitä, että avoimessa julkisuudessa virheet korjautuvat itsestään: ”Jos väite on virheellinen, niin pian löytyy niitä, jotka kumoavat sen. Jos se perustuu totuudelle, se jää voimaan voittamattomana – –.”

Sanan- ja mielipiteenvapautta pidetään ihmisoikeutena ja demokratian kulmakivenä. YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 19. artikla lausuu seuraavaa:

Jokaisella on oikeus mielipiteen- ja sananvapauteen; tähän sisältyy oikeus häiritsemättä pitää mielipiteensä sekä oikeus rajoista riippumatta hankkia, vastaanottaa ja levittää tietoja kaikkien tiedotusvälineiden kautta.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10. artikla käsittelee samaa asiaa. Siinä käsitellään tarkemmin asioita, jotka voivat rajoittaa tätä vapautta. Artiklassa todetaan seuraavaa:

Koska näiden vapauksien käyttöön liittyy velvollisuuksia ja vastuuta, se voidaan asettaa sellaisten muodollisuuksien, ehtojen, rajoitusten ja rangaistusten alaiseksi, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen turvallisuuden, alueellisen koskemattomuuden tai yleisen turvallisuuden vuoksi, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaamiseksi, luottamuksellisten tietojen paljastumisen estämiseksi, tai tuomioistuinten arvovallan ja puolueettomuuden varmistamiseksi.

Suomen perustuslaissa aihetta käsitellään 12. §:ssä, jossa viitataan myös viranomaisten asiakirjojen julkisuuteen seuraavasti:

Viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoitettu. Jokaisella on oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta ja tallenteesta.

3.1. (10 p.)

Sananvapautta voidaan perustella ihmisoikeutena ja viranomaisten asiakirjojen julkisuutta yhtenä demokratian toteutumisen edellytyksenä. Sananvapaus ja julkisuus edistävät totuuden tavoittelua ja kriittistä, itseään korjaavaa yhteiskunnallista keskustelua sekä hillitsevät hallinnon ja oikeuslaitoksen toimintaa uhkaavia väärinkäytöksiä, lahjontaa ja korruptiota. Näitä näkökohtia voi vastauksessa avata ja kehitellä eri tavoin. Voi esimerkiksi tarkastella, mikä merkitys sananvapauden institutionalisoituneilla ilmenemismuodoilla on. Yksi tärkeä instituutio on vapaa lehdistö. Sanoma- ja aikakauslehdet ovat perinteisesti olleet nopein ja näkyvin tiedonvälityskanava ja julkisen keskustelun tila. Vapaata lehdistöä on myös pidetty vallanpitäjien valvojina tai kriitikoina, joiden tehtävänä on ollut pitää poliitikot ja virkamiehet valppaina ja paljastaa väärinkäytöksiä. Lehdistönvapaus nojautuu luonnollisesti muuhun vapaaseen julkaisutoimintaan ja viranomaisten asiakirjojen julkisuuteen. Toinen tärkeä sananvapauden institutionaalinen ilmenemismuoto on vapaa tutkimustoiminta ja tieteellinen julkaiseminen. Sen tehtävänä on informoida kansalaisia ja päätöksentekijöitä sekä edistää siten julkista keskustelua ja päätöksentekoa.

Chydeniuksen perusteet muistuttavat paljolti edellä esitettyjä, mutta ne nousevat erilaisesta yhteiskunnallisesta todellisuudesta. Hän ei esimerkiksi puolusta demokratiaa vaan sääty-yhteiskunnan vapaata ja toimivaa hallintoa. Chydenius ei myöskään ulottanut painovapautta uskonnollisiin totuuksiin, sillä hän piti puhdasta luterilaista uskonoppia annettuna totuutena. Vastauksessa riittää todeta yksi ero ja yksi yhtymäkohta nykynäkemyksen ja Chydeniuksen näkemyksen välillä.

Vastaus kohtaan 3.1. on essee, ja kaikki edellä esitetyn taulukon ulottuvuudet tulee ottaa sitä arvosteltaessa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittää jonkin perustelun, jolla sananvapautta tai viranomaisten asiakirjojen julkisuutta puolustetaan nykyään. Vaihtoehtoisesti hän tekee jonkin osuvan huomion nykynäkemyksen ja Chydeniuksen näkemyksen välisestä erosta tai yhtymäkohdasta.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää joitakin perusteluita, joilla sananvapautta ja viranomaisten asiakirjojen julkisuutta puolustetaan nykyään. Hän tekee jonkin huomion nykynäkemyksen ja Chydeniuksen näkemyksen välisestä erosta tai yhtymäkohdasta.

8 pisteen vastauksessa kokelas käsittelee johdonmukaisesti ja monipuolisesti perusteita, joilla sananvapautta ja viranomaisten asiakirjojen julkisuutta puolustetaan nykyään. Hän esittelee oivaltavasti ainakin yhden nykynäkemyksen ja Chydeniuksen näkemyksen välisen eron ja ainakin yhden niiden yhtymäkohdista.

3.2. (10 p.)

Sananvapautta ja viranomaisten asiakirjojen julkisuutta voidaan rajoittaa erilaisin perustein. Yllä mainitussa Euroopan ihmisoikeussopimuksessa rajoituksen perusteina mainitaan kansallinen turvallisuus, alueellinen koskemattomuus, yleinen turvallisuus, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estäminen, terveyden tai moraalin suojaaminen, muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaaminen, luottamuksellisten tietojen paljastumisen estäminen tai tuomioistuinten arvovallan ja puolueettomuuden varmistaminen. Kokelas voi käsitellä joitakin näistä tai muita osuvia perusteita. Olennainen on myös yllä mainittu periaate, että julkisuuden ja sananvapauden rajoituksista säädetään lailla. Sana on lähtökohtaisesti vapaa, jollei sitä ole jollain perusteella rajoitettu. Vastauksessa on olennaista osoittaa, miksi rajoitus on tarpeellinen.

Chydeniuksen mainitsema kunnianloukkaus kuuluu edelleen tarpeellisten rajoitusten joukkoon, mutta uskontoa ja jumaluusoppia käsittelevät tekstit eivät. Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, että kenenkään uskontoa tai uskonnonharjoitusta saisi julkisesti herjata. Jumalan pilkka on edelleen vuonna 1998 säädetty rikokseksi rikoslain yleistä järjestystä koskevan 17 luvun 10 §:ssä, joka on nimeltään uskonrauhan rikkominen. On myös hyvä huomata, että vapaissa demokraattisissa yhteiskunnissa sananvapauden käyttöä on säädellyt keskeisesti itsesensuuri. Päätoimittajat ja kustantajat eivät anna julkaisulupaa teksteille, joiden he arvelevat loukkaavat jonkin tahon oikeuksia tai kunniaa. Julkisen sanan neuvosto käsittelee sananvapauden väärinkäytösepäilyistä tehtyjä kanteluita. Samalla se tulkitsee hyvää journalistista tapaa ja puolustaa sanan- ja julkaisemisen vapautta. Sosiaalisen median nopea kasvu on tässä suhteessa muuttanut tilannetta merkittävästi.

Vastaus kohtaan 3.2. on essee, ja kaikki edellä esitetyn taulukon ulottuvuudet tulee ottaa sitä arvosteltaessa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittää jonkin perusteen, jolla sananvapautta tai viranomaisten asiakirjojen julkisuutta voidaan rajoittaa.

5 pisteen vastauksessa kokelas pohtii useampia perusteita, joilla sananvapautta ja viranomaisten asiakirjojen julkisuutta voidaan rajoittaa.

8 pisteen vastauksessa kokelas pohtii johdonmukaisesti ja monipuolisesti, millä perusteilla sananvapautta ja viranomaisten asiakirjojen julkisuutta voidaan rajoittaa.

4. Kalevala ja suomalainen kulttuuri (20 p.)

LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Kulttuuriperintö ja identiteetti (ET4) kohtaan ”suomalaiset – kulttuuripiirteet ja niiden nykyinen merkitys” ja LOPS15:ssa kurssin Kulttuurit katsomuksen muovaajina (ET4) kohtaan ”suomalaisen kulttuurin ja identiteetin historiallinen rakentuminen”.

Kalevala on Suomen kansalliseepos. Se perustuu Elias Lönnrotin (1802–1884) kokoamiin suomalais-karjalaisiin kansanrunoihin. Teoksen ensimmäinen kokonainen versio eli ns. *Vanha Kalevala* ilmestyi vuonna 1835. Nykyisen kaltainen versio ilmestyi ensimmäistä kertaa vuonna 1849. Kalevalainen runous on alun perin säilynyt sukupolvelta toiselle suullisena perintönä. Se perustuu kalevalaiseen runomittaan.

Heti ilmestymisestään lähtien *Kalevalalla* on ollut erittäin suuri merkitys suomalaiselle kulttuurille. Se antoi 1800-luvun kansallisessa heräämisessä suomalaiselle kulttuurille muinaiset ja kunnioitettavat juuret. *Kalevala* on saanut eri taiteenaloilla yhä uusia tulkintoja, ja taiteilijat ovat ammentaneet siitä aineksia omaan työhönsä.

Elias Lönnrot allekirjoitti ja päiväsi *Vanhan Kalevalan* esipuheen 28. päivänä helmikuuta 1835. Tästä syystä Kalevalan päivää vietetään helmikuun 28. päivä. Päivää alettiin liputtaa 1920-luvulla, ja se vahvistettiin viralliseksi liputuspäiväksi vuonna 1978.

4.1. (15 p.)

Kokelas voi käsitellä vastauksessaan *Kalevalan* kulttuurihistoriallista merkitystä tai sen nykymerkitystä tai molempia. Hyvässä vastauksessa tehdään sekä yleisiä huomioita että annetaan joitakin konkreettisia esimerkkejä. Kokelas voi kiinnittää huomionsa teokseen kokonaisuutena tai sen yksittäisiin piirteisiin ja henkilöhahmoihin. *Kalevalalla* katsotaan yleisesti olevan merkittävä asema suomalaisessa kulttuurissa. Mikäli kokelaan arvio poikkeaa tästä, hänen tulee perustella se erityisen huolellisesti. Seuraavassa on joitakin huomioita, jotka perustelevat *Kalevalan* merkittävää asemaa suomalaisessa kulttuurissa.

Suomen kirjallisuuden klassikkona *Kalevalalla* on ollut kouluopetuksessa oma paikkansa, ja teos on innostanut eri taiteenaloja. Myös arjen estetiikassa *Kalevalalla* on oma paikkansa. *Kalevalasta* vaikutteita ovat ammentaneet muun muassa kirjailijat Aleksis Kivi (*Kullervo*), Eino Leino (*Helkavirsiä* I ja II), Juhani Aho (*Panu*), Lauri Haarla (*Lemmin poika*), Paavo Haavikko (*Rauta-aika*), Jari Tammi (*Kalevan solki*), Johanna Sinisalo (*Sankarit*) ja Seija Vilén (*Pohjan akka*). Klassisen musiikin suomalaisten mestareiden, kuten Robert Kajanuksen, Jean Sibeliuksen, Oskari Merikannon, Erkki Melartinin, Leevi Madetojan ja Uuno Klamin, ohella *Kalevalaa* ovat käyttäneet innoituksen lähteenään monet myöhemmät säveltäjät, kuten Aulis Sallinen, Erik Bergman ja Uljas Pulkkis, sekä useat uudemmat yhtyeet, esimerkiksi kansanmusiikkiyhtye Värttinä sekä rock- ja heavymusiikkiyhtyeet Kalevala, CMX ja Amorphis. Kuvataiteiden alalla *Kalevala*-aiheisia teoksia ovat luoneet esimerkiksi Akseli Gallén-Kallela, Pekka Halonen, Väinö Blomstedt, Aarno Karimo, Erkki Tantt, Mauri ja Tarja Kunnas sekä sarjakuvataiteilijat Kristian Huitula ja Gene Kurkijärvi. Teatterissa, oopperassa, tanssissa ja elokuvassa *Kalevalaa* ovat tulkinneet esimerkiksi Aleksander Ptuško (*Sampo*), Einojuhani Rautavaara (*Kalevala*-oopperat), Kalle Holmberg (*Rauta-aika*), Tapio Tuomela (*Äidit ja tyttäret*), Atro Kahiluoto (*Kalevala*), Juha Hurme (*Jouko Laine*), Heikki Sarmanto (*Turha on tuulta ohjata*), Jorma Uotinen (*Kalevala*), Kaari Martin ja Tove Djupsjöbacka (*La Kalevala*), Antti-Jussi Annila (*Jadesoturi*) sekä Jari Halonen (*Kalevala – Uusi aika*). *Kalevala* näkyy myös korutaiteessa (esim. kalevalakorut), mainonnassa (esim. Linkosuon ”Väinämöisen palttoonnapit”) ja yritysten nimissä (Sampo, Ilmarinen, Lemminkäinen).

Vastaus kohtaan 4.1. on essee, ja kaikki edellä esitetyn taulukon ulottuvuudet tulee ottaa sitä arvosteltaessa huomioon.

4 pisteen vastauksessa kokelas tekee joitain huomioita tai yhden oivaltavan huomion *Kalevalan* merkityksestä suomalaisessa kulttuurissa.

8 pisteen vastauksessa kokelas esittää perustellun arvionsa *Kalevalan* merkityksestä suomalaisessa kulttuurissa. Arvion perustana on selkeä ymmärrys *Kalevalan* merkityksestä, mikä näkyy esimerkiksi vähintään kahtena erityyppisenä osuvana huomiona.

12 pisteen vastauksessa kokelas arvioi johdonmukaisesti ja monipuolisesti *Kalevalan* merkitystä suomalaisessa kulttuurissa. Hän antaa osuvia esimerkkejä ja tekee valaisevia yleisiä huomioita.

Huippupisteiden vastaukselle on ominaista syvälinen ja laaja-alainen ymmärrys suomalaisen kulttuurin rakentumisesta sekä *Kalevalan* merkityksestä Suomen kansalliseepoksena.

4.2. (5 p.)

Kalevalalla on ainakin kolmentyyppisiä kansainvälisiä vaikutuksia. Ensinnäkin *Kalevalasta* on tullut osa maailmankirjallisuutta: epos on käännetty jo yli 60 kielelle. Runomuotoisten käännösten ohella *Kalevalasta* on tehty proosakäännöksiä, lyhennelmiä ja mukaelmia. Toiseksi *Kalevala* on innoittanut monia ulkomaisia kirjailijoita ja taiteilijoita luomaan uutta. Nykyään ehkä tunnetuin on englantilaisen J. R. R. Tolkienin kolmiosainen *Taru sormusten herrasta* (*The Lord of the Rings*, 1954–55). Varhaisimpia olivat Henry Wadsworth Longfellow'n Pohjois-Amerikan intiaanien tarinoihin pohjautuva epos *The Song of Hiawatha* (1855) ja Friedrich Reinhold Kreutzwaldin virolaiseen tarinastoon pohjautuva *Kalevipoeg* (1857–61). *Kalevalan* vaikutukset tuntuvat kirjallisuuden ulkopuolellakin. Esimerkiksi Don Rosa teki Sammon etsinnästä sarjakuvatarinan *Sammon salaisuus* (*The Quest for Kalevala*, 1999). Kolmanneksi suomalainen kulttuurivienti on tehnyt tunnetuksi *Kalevalaa* maailmalla. Yhtenä erityisen näkyvänä ventialana on pidetty musiikkia. Esimerkiksi *Kalevalasta* ammentavan Amorphiksen albumeita on myyty paljon maailmalla. Vastauksen kohtaan 4.2. ei tarvitse olla täysimittainen essee.

2 pisteen vastauksessa kokelas esittää jonkinlaisen esimerkin *Kalevalan* kansainvälisestä vaikutuksesta.

4 pisteen vastauksessa kokelas kuvailee osuvasti jotain esimerkkiä *Kalevalan* kansainvälisestä vaikutuksesta.

5. Elämäkatsomuksen muuttuminen (20 p.)

LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Maailmankuva (ET2) kohtaan ”maalliset ja uskonnolliset katsomukset maailmankuvan perustana: tieteiden, näennäistieteiden ja uskontojen rajankäynti” sekä kurssin Maailman selittäminen katsomusperinteissä (ET5) kohtiin ”uskonnon ja uskonnollisuuden olemus, moraalinen uskontokritiikki”. LOPS15:ssa tehtävä liittyy kurssin Maailmankatsomus ja kriittinen ajattelu (ET1) kohtaan ”erilaisia maailmankatsomuksia – esimerkiksi sekulaareja, uskonnollisia, poliittisia ja elämäntapaan liittyviä – sekä niiden piirteiden ja perusoletusten tutkimista eri tieteiden tarjoamin välinein” ja kurssin Katsomusten maailma (ET5) kohtaan ”tämän päivän merkittävien maailmankatsomuksellisten järjestelmien, kuten sekulaarin humanismin ja suurten uskontojen, suhde yhteiskuntaan, tapakulttuuriin, moraaliin, politiikkaan ja tieteseen; liberaali ja fundamentalistinen uskonnollisuus”.

Elokuva *Paul* (ohj. Greg Mottola; 2011), josta katkelma on otettu, on komedia. Siinä pilkataan muun muassa ufo- ja scifi-hörhöjä brittejä ja yltiöuskonnollisia maaseudun amerikkalaisia. Ruth vaikuttaa elävän syrjässä maaseudulla. Hän elää vahvasti hierarkkisessa patriarkaalisessa järjestelmässä, jossa isän ja uskonnon auktoriteetti ylläpitää valtarakenteita. Tämä tekee hänen elämänsä katsomuksesta tiedollisesti ja maailmankuvallisesti huomattavan rajoittuneen. Ruthin elämänsä katsomus perustuu suoraan erilaisten auktoriteettien ilmoitukseen, josta poikkeaminen on rienausta. Käytännössä näyttää siltä, että Ruthin elämänsä katsomus perustuu fundamentalistisen kristinuskon maailmankatsomukseen ja tiukasti rajattuihin kontakteihin lähipiirin ulkopuolella. Tällaiseen maailmankatsomukseen liittyy usein supernaturalistinen käsitys moraalista. Sen mukaan moraalilla ymmärretään laki- tai sääntökokoelmaksi, jonka arvovaltaa ylläpitävät jumalalliset voimat. Moraalisäännösten noudattamisesta paljataan ja niiden rikkomisesta rangaistaan tuonpuoleisessa (tai joissain muissa uskonnoissa seuraavassa elämässä). On tosin luontevaa ajatella, että supernaturalistinen etiikka tai moraalilla ei lainkaan ole eettistä. Esimerkiksi Lawrence Kohlbergin moraalikehityksen asteikolla se ei ole saavuttanut moraalista tasoa vaan on kokonaan esimoraalisella tasolla.

5.1. (15 p.)

Luonteva tapa jäsentää Ruthin elämänsä katsomusta on ymmärtää se henkilökohtaiseksi maailmankatsomukseksi ja jaotella se Ilkka Niiniluodon maailmankatsomuksen mallin mukaan maailmankuvaan, etiikkaan ja jonkinlaiseen tieto-oppiin. Elokuvakatkelmassa on esitetty melko paljon vihjeitä siitä, että Ruthin fundamentalistista uskonnollisuutta edustava katsomus perustuu varsin rajoitettuun informaatioon. Sen tiedonlähteenä on auktoriteetin sana. Tämä on yleinen piirre fundamentalistisissa katsomuksissa. Ne sitoutuvat tiettyihin perusteisiin (lat. *fundamentum*) ja pyrkivät välttämään näiden kanssa ristiriidassa olevaa informaatiota. Tällöin maailmankuva jää kapeaksi. Ruthin tapauksessa näyttää siltä, että maailmankuva on kreationistinen. Tällaisen, kirjaimellisen Raamatun tulkinnan pohjalta rakentuvan maailmankuvan perusteella on vaikea edes jäsentää, mitä ulkoavaruudesta tulevat älylliset olennot voisivat olla, koska maailmankuvaan ei kuulu muita auringon kaltaisia tähtiä, saati niiden kiertolaisia tai niiden mahdollisia asukkeja.

Ruthin moraalilla vaikuttaa supernaturalistiselta. Moraalilla perustuu jumalallisiin käskyihin ja kieltoihin. Tällöin moraalilla ymmärretään kuoleman jälkeisten palkkioiden ja rangaistusten määrittämänä säännöstönä. Voi olla, että Ruthin tapauksessa yleinen eettinen järjestelmä, jossa olisi sanktioista riippumattomia normeja, jää kokonaan ymmärtämättä. Teoreettisesti tällaisen moraalilla mahdollisuus voidaan myös kiistää ihmiskäsitykseen vedoten, esimerkiksi perisyntiopin nojalla. Olennaista on, että tällaisen näkemyksen mukaan kaikki on sallittua, jos ei ole yli-inhimillistä lainsäätäjää.

Vastaus kohtaan 5.1. on esse, ja kaikki edellä esitetyn taulukon ulottuvuudet tulee ottaa sitä arvosteltaessa huomioon.

4 pisteen vastauksessa kokelas tunnistaa Ruthin elämänsä katsomuksen piirteitä, esimerkiksi fundamentalistisen uskonnollisuuden, muttei välttämättä osaa eritellä niitä Niiniluodon mallin tai jonkin muun johdonmukaisen jäsenyyden pohjalta.

8 pisteen vastauksessa kokelas erittelee Ruthin elämänsä katsomuksen esimerkiksi Niiniluodon mallin mukaan ja osaa kertoa, että tiedollisesti elämänsä katsomus vaikuttaa perustuvan auktoriteetteihin, maailmankuva on uskonnollinen ja moraalilla on supernaturalistinen.

12 pisteen vastauksessa kokelaan erittely on johdonmukaista ja monipuolista ja siinä eritellen selkeästi elämäkatsomuksen eri osat ja huomataan katkelmassa supernaturalistiseen ajatteluun liittyvä vaikeus ymmärtää moraalialueita ja rangaistuksia.

Huippupisteiden vastaukselle on ominaista laaja-alaisuus. Uskonnollinen fundamentalismi osataan määrittellä selkeästi ja erottaa se muunlaisista uskonnon muodoista. Kokelas voi laajentaa analyysia moniin suuntiin, esimerkiksi maailmankatsomuksen eri osien keskinäiseen vuorovaikutukseen, kristinuskon eri muotoihin ja niiden eriasteiseen sitoutumiseen supernaturalistiseen etiikkaan tai USA:n uskontotilanteeseen.

5.2. (5 p.)

Tehtävän itsekriittinen tavoite on tuoda esiin aineiston asetelman erikoisuus. On helppo nauraa henkilölle, jonka elämäkatsomus on järkkynyt avaruusolion tapaamisesta. Luultavasti maapallon ja ihmiskunnan kulttuurihistoriasta poikkeavan älykkään sivilisaation kohtaaminen järkyttäisi kenen tahansa elämän- tai maailmankatsomusta. Itse asiassa jo hyvän vastauksen piirteiden kohdassa 5.1. kuvattu ajatus siitä, että vieras sivilisaatio koostuisi nimenomaan jonkinlaisen planeetan asukeista, on varsin naiivi ihmiskeskeinen oletus. Siksi kohdassa 5.2. kokelaalla on hyvin vapaat kädet kuvitella, mitä hänen omalle elämäkatsomukseen tässä tilanteessa tapahtuisi. Olennaista on, että hän osaa vakavasti ottaa huomioon sen, että mahdollisesti avaruudessa kohdattava sivilisaatio tuskin koostuu vain pienistä vihereistä ihmisen kaltaisista olioista, jotka ovat suurin piirtein kuten me. On lähes varmaa, että jos tällainen kohtaaminen tapahtuu, kaikkien maailmankuvien perusteet järkkyvät. On myös hyvä huomata, että kuvaukset avaruusolioiden kohtaamisesta kertovat oman maailmamme nykyisistä katsomuksista eivätkä avaruusolioista. Olennaista on siis se, että kokelas pystyy kohdistamaan kriittistä ajattelua myös omaan elämäkatsomukseensa. Vastauksen kohtaan 5.2. ei tarvitse olla täysimittainen essee.

2 pisteen vastauksessa kokelas kuvaa omaa elämäkatsomustaan sen verran, että pystyy esittämään jonkinlaisen arvion siitä, miten avaruusolion kohtaaminen mahdollisesti muuttaisi sitä.

4 pisteen vastauksessa kokelas kuvaa oman elämäkatsomuksensa käsitteellisesti mielekkäästi ja esittää johdonmukaisen ja kriittisen arvion siitä, miten avaruusolion kohtaaminen mahdollisesti muuttaisi sitä.

6. Kulttuurit ja valloitukset (20 p.)

LOPS03:ssa tehtävä liittyy ennen kaikkea kurssin Kulttuuriperintö ja identiteetti (ET4) kohtaan "kulttuurien ja sivilisaatioiden vuorovaikutus", mutta myös kohtiin "eurooppalaiset kulttuuripiirteet ja niiden nykyinen merkitys" ja "rasismin ja suvaitsevaisuuden historiaa". Muita kohtia ovat "teorioita yhteiskunnan rakenteesta ja muutoksesta" kurssista Yksilö ja yhteisö (ET3) ja "länsimaisen maailmankuvan murrokset" kurssista Maailmankuva (ET2). LOPS15:ssä tehtävä liittyy ennen kaikkea uuteen kurssiin Teknologia, maailmankatsomukset ja ihmiskunnan tulevaisuus (ET6). Nimestä huolimatta kurssissa tarkastellaan myös ihmiskunnan historian menneisyyden merkittävimpiä kohtia. Tässä tapauksessa asiaan kuuluvat kohdat ovat "ihmislajin evoluutio ja kulttuurievoluutio" ja "ihmiskunnan suuret maailmankuvalliset, -katsomukselliset ja teknologiset murrokset sekä niiden vaikutukset ihmisten käsitykseen maailmasta ja itsestään: ihminen ympäristönsä ja itsensä muokkaajana".

Aineisto esittää kaaviona syiden ja seurausten ketjuja, jotka Diamondin mukaan johtivat ultiimaattisista eli viimekätisistä tekijöistä proksimaattisiin eli välittömiin tekijöihin – esimerkiksi tykkeihin, hevosiin ja tauteihin –, joiden ansiosta jotkin kansat valloittivat toisia kansoja. Ultimaattiset tekijät liittyvät ennen kaikkea ravinnon tuotannon maantieteellisiin eroihin. Ruoan tuotannon kehittyminen on epäsuora edellytys sille, että alueen kansoista myöhemmin tulee valloittajia eikä valloitettuja. Tästä syystä maantieteellinen ajan ja paikan vaihtelu, jonka seurauksena eri mantereilla elävät kansat muuttuivat viljelijöiksi ja karjankasvattajiksi, selittää suurelta osin niiden erilaiset kohtalot. Erojen lähtökohtana on se, että Euraasian mantereella oli monia kesyttämiseen soveliaita kasvi- ja eläinlajeja. Lisäksi mantereen akselin itä-länsi-suunta mahdollisti niiden leviämisen, koska kesytettyjen lajien ei tarvinnut ylittää ratkaisevan erilaisia ilmastovyöhykkeitä. Vaikutus kertautui taudeissa, sillä ihmisen erilaiset kulkutaudit kehittyivät alueilla, joilla oli monia kesyttämiseen soveliaita kasvi- ja eläinlajeja. Osaksi näin kävi, koska syntyneet sadot ja karja auttoivat ruokkimaan tiheän väestön, jossa epidemia saattoi levitä, ja osaksi, koska taudit kehittyivät kesytettyjen eläinten mikrobeista.

Näiden perustavien ja tuhansien vuosien aikana vaikuttaneiden tekijöiden seurauksena juuri tietyillä Euraasian kansoilla on ollut etulyöntiasema ihmiskunnan teknologisissa murroksissa sumerilaisten pyörästä eurooppalaisperäisen Pohjois-Amerikan ja Japanin johtavaan asemaan elektronisissa keksinnöissä. Löytöretket ja siirtomaavaltat nostivat juuri Euroopan johtavaksi maanosaksi, vaikka se on erityisesti toisen maailmansodan jälkeen menettänyt asemiaan Kiinalle, Japanille ja muiden mantereiden eurooppalaisperäisille väestöille.

Vastauksen lähtökohtana on kaavion tulkinta ja siihen liittyvän yhteiskunnallis-taloudellisen (paleo)historian tulkinta. Kaavio tarjoaa myös teknologian kehityksestä selviä viitteitä. Maailmankatsomuksellisten seuraamusten pohtiminen on vaativampaa, ja kokelaalla on hyvin vapaat kädet melko spekulatiivisestikin tarkastella erilaisia kehityslinjoja. Esimerkiksi kaikki suuret maailmanuskonnot ovat lähtöisin niiltä Euraasian alueilta, joilla kasvien ja eläinten domestikaatio tapahtui varhain. Vastaavasti maailmaa mullistanut teollistuminen sekä teollisuusyhteiskunnille ominaiset ajatustottumukset, kuten valistuksen aate, ovat ensisijaisesti lähtöisin juuri siirtomaavallan rikastamasta Euroopasta.

Vastaus tehtävään on essee, ja kaikki edellä esitetyn taulukon ulottuvuudet tulee ottaa sitä arvosteltaessa huomioon.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää jonkinlaisen tulkinnan aineistosta ja esittää sen pohjalta joitain näkökohtia ihmiskunnan suurista maailmankatsomuksellisista ja teknologisista murroksista.

10 pisteen vastauksessa kokelas erittelee aineistossa olevan kaavion eri tekijöitä ja pohtii niistä ainakin kahden merkitystä ihmiskunnan suurten maailmankatsomuksellisten ja teknologisten murrosten kannalta.

15 pisteen vastauksessa kokelas erittelee aineistossa olevan kaavion eri tekijöitä ja niiden keskinäistä vuorovaikutusta. Hän esittää johdonmukaista pohdintaa siitä, mikä merkitys ainakin kahdella niistä on ollut ihmiskunnan suurten maailmankatsomuksellisten ja teknologisten murrosten kannalta. Kahden valitun esimerkin käsittely on syvällistä tai käsittely laajenee johdonmukaisesti kattamaan useampia tekijöitä.

Huippupisteisiin yltääkseen kokelaan erittelyn on katettava pääosa kaavion aikajanasta ja hänen pohdintansa maailmankatsomuksellisista ja teknologisista murroksista osoittaa syvällistä ja laaja-alaista ymmärrystä ihmiskunnan historian suurista linjoista.

Osa II

7. Yhteisötaide (30 p.)

LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Maailmankuva (ET2) sisältöön ”koulu, media ja taide maailmankuvaa luovina ja välittävinä instituutioina”, kurssin Yksilö ja yhteisö (ET3) sisältöön ”ihminen sosiaalisena olentona, yksilöiden vuorovaikutus ja yhteisöllisyys, yksityinen ja julkinen” sekä kurssin Kulttuuriperintö ja identiteetti (ET4) sisältöön ”identiteetti – – kulttuuriperintö”. LOPS15:ssa tehtävä liittyy kurssin Maailmankatsomus ja kriittinen ajattelu (ET1) sisältöön ”taiteen – – vaikutus maailmankuviin ja -katsomuksiin”, kurssin Yksilö ja yhteisö (ET3) sisältöön ”ihminen sosiaalisena olentona – – roolit ja yhteisölliset normit” sekä kurssin Kulttuurit katsomuksen muovaajina (ET4) sisältöön ”kulttuuriperintö: tapakulttuurin monet muodot”.

Yhteisötaide on varsin uusi taideilmiö, jonka määrittely on vaikeaa. Yhteisötaide eroaa perinteisemmistä taidemuodoista siinä, että siinä on keskeistä taiteilijan ja yhteisön kohtaaminen: taiteilija ei esitä teoksiaan yhteisölle, vaan luo taidetta yhdessä yhteisön kanssa. Yhteisötaide voi näin ollen tarjota uudenlaisen tavan käsitellä yhteisön kannalta tärkeitä kysymyksiä, tuottaa osallisuuden tunnetta ja muuttaa sosiaalista todellisuutta.

Yhteisötaiteessa korostuu käsitys taiteesta yhdessä tekemisenä ja sosiaalisen muutoksen välineenä. Yhteisötaide nojaa taiteilijan ja yhteisön väliseen vuorovaikutukseen ja keskusteluun, joka saattaa olla hankkeen tärkein tavoite. Yhteisötaide ei välttämättä tuota mitään yhtä konkreettista teosta, vaan keskeistä on hankkeen muodostama prosessi kokonaisuudessaan. Yhteisötaiteeseen osallistuvat yhteisöt voivat olla hyvin monenlaisia, esimerkiksi aineiston yksirintaiset naiset. Yhteisötaidehankkeen saama julkisuus voi laajentaa merkittävästi hankkeen vaikutusta.

7.1. (15 p.)

Aineiston Monokini 2.0 -projekti käsittelee kulttuurista naiskauneusihannetta. Tämä ihanne vaikuttaa myös siihen, mitä pidetään sopivana pukeutumisena naisille. Rinnattomuus naisilla, joilta on syövän takia poistettu rinta, on ollut pitkään tabu. Yksirintaisten naisten on odotettu käyttävän julkisilla uimapaikoilla uimapuvun alla tekorintaa. Lisäksi seksistiset asenteet tekevät naisista objekteja ja aiheuttavat heille ulkonäköpaineita. Tästä syystä yksirintaiset naiset ovat saattaneet kokea syrjintää eivätkä ole saaneet esiintyä sellaisina kuin ovat. Tätä taustaa vasten aineiston esiin tuomia ongelmia ovat liian kapea naiskauneusihanne, yksirintaisiin naisiin kohdistuva syrjintä sekä näiden naisten pukeutumiseen liittyvät ongelmat. Ihmisten erilainen kohtelu vaatii aina hyvät perusteet, ja siksi on tärkeää käsitellä näitä ongelmia. Kokelas voi muotoilla ongelmat vähän eri tavoin, mutta olennaista on, että ne motivoituvat aineistosta ja että niiden tärkeys perustellaan.

Vastaus kohtaan 7.1. on essee, ja kaikki edellä esitetyn taulukon ulottuvuudet tulee ottaa sitä arvosteltaessa huomioon.

4 pisteen vastauksessa kokelas tunnistaa yhden ongelman ja liittää sen jotenkin aineistoon.

8 pisteen vastauksessa kokelas tunnistaa vähintään kaksi ongelmaa ja liittää ne perustellusti aineistoon. Hän antaa jonkin selityksen, miksi ongelmat ovat tärkeitä.

12 pisteen vastauksessa kokelas tunnistaa vähintään kaksi ongelmaa sekä selittää aineiston valossa johdonmukaisesti ja monipuolisesti niiden luonnetta ja perustelee, miksi ne ovat tärkeitä.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esimerkiksi tarkastelemalla naiskauneusihanteiden kulttuurisidonnaisuutta ja historiallista muuttuvaisuutta tai seksistisiä asenteita ylläpitäviä tekijöitä kuten viihdettä ja mediaa.

7.2. (15 p.)

Vastaus voi aueta eri suuntiin sen mukaan, millaisen esimerkin kokelas valitsee käsiteltävään ja painottaako hän yhteisötaideprojektiin osallistuvien näkökulmaa vai projektin saaman julkisuuden myötä syntyvää vaikutusta suureen yleisöön. Vastauksessa on luontevaa tehdä huomioita esimerkiksi siitä, millä tavalla yhteisötaide voi tuoda yhteen eri tavoin ajattelevia ihmisiä, haastaa heitä arvioimaan uudelleen omien näkemystensä perusteita sekä auttaa heitä ymmärtämään ja arvostamaan toinen toisiaan. Yhteisötaide voi näin luoda uudenlaista ymmärrystä, tuoda vähemmistön äänen kuuluviin, kannustaa dialogiin ja tukea moniarvoisuutta. Kokelas voi myös suhtautua epäillen yhteisötaiteen mahdollisuuksiin käsitellä elämäntutkimuksellisia kysymyksiä sekä pohtia yhteisötaiteen rajoituksia ja mahdollisia väärinkäytöksiä esimerkiksi propagandan välineenä.

Aineiston yhteisötaideprojektissa suunniteltiin ja tuotettiin erilaisia monokineja eli yksiosaisia paljastavia uimapukuja. Yksirintaiset naiset toimivat monokinimalleina, ja heidät kuvattiin valokuvataidenäyttelyä varten. Projekti tuotti yhden ratkaisun projektiin osallistuneiden yksirintaisten naisten pukeutumisongelmaan ja nosti esille samalla pukeutumisen taustalla olevan syvemmän ongelman yksirintaisten naisten syrjinnästä. Projekti rohkaisi siihen osallistuneita naisia kyseenalaistamaan kapean kulttuurisen naiskauneusihanteen ja tuki heidän omaa identiteettiään ja oikeuttaan olla sellaisia kuin ovat. Julkisuuden myötä projekti voi koskettaa myös laajempaa taideyleisöä ja murtaa perinteisiä seksistisiä ajattelutapoja ja asenteita.

Vastaus kohtaan 7.2. on essee, ja kaikki edellä esitetyn taulukon ulottuvuudet tulee ottaa sitä arvosteltaessa huomioon.

4 pisteen vastauksessa kokelas kuvailee osuvasti jotakin tapaa, jolla yhteisötaide voi auttaa yhteisön jäseniä tai muita ihmisiä käsittelemään elämäntutkimuksellisia kysymyksiä.

8 pisteen vastauksessa kokelas pohtii osuvasti vähintään kahta erilaista tapaa, joilla yhteisötaide voi auttaa yhteisön jäseniä tai muita ihmisiä käsittelemään elämäntutkimuksellisia kysymyksiä.

12 pisteen vastauksessa kokelas pohtii osuvasti, johdonmukaisesti ja monipuolisesti vähintään kahta erilaista tapaa, jolla yhteisötaide voi auttaa yhteisön jäseniä ja muita ihmisiä käsittelemään elämäntutkimuksellisia kysymyksiä.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esimerkiksi tarkastelemalla seikkaperäisesti yhteisötaiteen luonnetta sosiaalisena toimintana ja sen yhteyttä elämäntapomuksellisten kysymysten käsittelyyn. Vaihtoehtoisesti hän voi tarkastella seikkaperäisesti jotakin omaa tapausesimerkkiään tai pohtia yhteisötaiteen roolin muuntumista erilaisissa yhteisöissä ja ympäristöissä.

8. Kansalaistottelemattomuus (30 p.)

LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Yksilö ja yhteisö (ET3) kohtaan ”oikeudenmukaisuus yhteiskunnallisena, maailmanlaajuisena ja ekologisena kysymyksenä” sekä kurssin Hyvä elämä (ET1) kohtaan ”yksilöllinen elämä ennen sekä nykyisessä monien mahdollisuuksien yhteiskunnassa”. LOPS15:ssa tehtävä liittyy sekä kurssin Yksilö ja yhteisö (ET3) kohtaan ”ihmisoi-keudet, uskonnon- ja omantunnon vapaus, globaali oikeudenmukaisuus ja kestävän tulevai-suuden rakentaminen moraalisisina ja poliittisina vaatimuksina sekä näitä vaatimuksia vastus-tavat näkemykset ja toimet mukaan lukien ihmisoikeusloukkaukset sekä holokausti” ja ”ta-loudellisen ja poliittisen vallan suhde nyky-Suomessa sekä globaalissa markkinataloudessa, yksilön kuluttajana ja kansalaisena tekemien valintojen vaikutukset yhteiskunnan eri tasoilla” sekä kurssin Ihminen, identiteetti ja hyvä elämä (ET2) kohtiin ”identiteetti, elämänvalinnat ja elämönhallinnan keinot: yksilön mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämäänsä, perimän ja ympäristön merkitys” ja ”erilaisia käsityksiä hyvästä elämästä sekä toisten ihmisten, eläinten ja ympäristön asemasta siinä”.

Tehtävä käsittelee kansalaistottelemattomuuden oikeutusta. Tehtävän ensimmäisessä osiossa arvioidaan aineistona olevaa videokatkelmaa, jossa Greenpeacen jäsenet kertovat toiminnastaan valaiden pyyntiä vastaan. Jälkimmäinen osio laajentaa tarkastelun kaikkeen kansalaistottelemattomuuteen.

8.1. (10 p.)

Aineistona olevassa videokatkelmassa Greenpeacen jäsenet kertovat toiminnastaan valaiden pyyntiä vastaan. Heidän tavoitteenaan oli saada valaanpyynti kiellettyä kuvaamalla sen ta-pahtumia julkisuudessa. Kyse on julkisuutta tavoittelevasta toiminnasta. Myös video, josta aineiston katkelma on otettu, on osa tätä toimintaa. Tämä on hyvä huomata aineistoa arvioi-taessa.

Greenpeacen jäsenet kokivat luonnonsuojelun niin tärkeäksi arvoksi, että olivat valmiita ris-keeraamaan jopa henkensä saadakseen asialleen julkisuutta. Näissä tilanteissa tulee usein esiin ristiriita laillisen, mutta ekologisesti ongelmallisen ammatinharjoittamisen sekä luon-nonsuojeluun tähtäävän toiminnan välillä. Greenpeacen näkökulmasta ekologiset arvot oli-vat tärkeämpiä kuin kansainväliset lait. Järjestön toiminta, joka on alkanut pienen ryhmän kansalaistottelemattomuudesta, on levinnyt kansainvälisesti tunnetuksi ja arvostetuksikin instituutioksi, joka on taistellut ekologisten arvojen puolesta ympäri maailmaa. Heidän har-joittamaansa kansalaistottelemattomuutta pidetään melko yleisesti ainakin jollakin tasolla hyväksyttävänä. Kokelas voi toki asettua myös Greenpeacen toimintaa vastaan esimerkiksi korostamalla vallitsevan lainsäädännön arvovaltaa tai arvostelemalla erityisesti Greenpeacen toimintaa.

Vastaus kohtaan 8.1. on essee, ja kaikki yllä esitetyn taulukon ulottuvuudet tulee ottaa niitä arvosteltaessa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas pystyy antamaan jonkinlaisen perustelun Greenpeacen toiminnan puolesta tai sitä vastaan.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää aineiston pohjalta kohtuullisesti perustellun arvion Greenpeacen toiminnan oikeutuksesta.

8 pisteen vastauksessa kokelaan arvio on johdonmukaisesti perusteltu ja ottaa laaja-alaisesti ja syvällisesti huomioon aineistossa esitetyn tilanteen. Luontevia syventelyn alueita ovat esimerkiksi mahdollinen ekologisten arvojen ja vallitsevan lain ristiriita valaanpyynnissä ja se, että aineistona oleva video on osa Greenpeacen julkisuuden tavoittelua.

8.2. (20 p.)

Kansalaistottelemattomuuteen kuuluu lähtökohtaisesti ajatus yrittää omalla toiminnalla kiinnittää huomiota yhteiskunnallisiin epäkohtiin sekä valmius kärsiä teosta lain mukaan koituvat rangaistukset. Tehtävän kannalta keskeistä on pystyä arvioimaan, missä tilanteissa vallitsevat lait ovat niin epäoikeudenmukaisia, että niitä voidaan perustellusti vastustaa kansalaistottelemattomuutta harjoittaen. Kansalaistottelemattomuutta koskeva pohdinta voi kohdistua lakien oikeutuksen lisäksi aktiivisen kansalaisen rooliin, yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen mahdollisuuksiin. Hyvä vastaus osoittaa ymmärrystä lain ja moraalin erosta sekä siitä, miten kansalaistottelemattomuus voi ilmentää luonnonsuojelun lisäksi muissa konteksteissa. Olennaista on konkretisoida pohdintaa esimerkein ja tarkastella asiaa sekä yksilön että yhteisön näkökulmista.

Vastaus kohtaan 8.2. on essee, ja kaikki yllä esitetyn taulukon ulottuvuudet tulee ottaa niitä arvosteltaessa huomioon.

5 pisteen vastauksessa kokelas osaa jollain tavalla esittää kysymyksen yksilön vaikutusmahdollisuuksista epäoikeudenmukaiseksi kokemassaan yhteiskunnassa ja antaa jonkinlaisen arvion kansalaistottelemattomuuden oikeutuksesta.

10 pisteen vastauksessa kokelas pystyy pohtimaan tehtävässä esitettyä ongelmaa laajemmassa kontekstissa ja osaa tuoda esiin kysymyksen kansalaistottelemattomuuden oikeutuksesta sekä yhteisön että yksilön näkökulmasta.

15 pisteen vastauksessa kokelas esittää johdonmukaisen ja monipuolisen analyysin kansalaistottelemattomuuden ja lain suhteesta. Siinä tulee esiin esimerkiksi oikeusvaltion käsite sekä kysymys yksilöiden mahdollisuuksista arvioida lakien oikeudenmukaisuutta sekä lakien asemasta yhteiskunnallisen turvallisuuden takaajina.

Huippupisteisiin yltääkseen kokelaan on edellä mainitun lisäksi tuotava esiin vaikeus arvioida lakien rikkomisen oikeutusta erilaisissa konteksteissa. Esimerkiksi demokraattisissa oikeusvaltioissa mahdollisuudet lakien muuttamiseen ilman kansalaistottelemattomuutta ovat suuremmat kuin muunlaisissa valtioissa, mikä vaikuttaa kansalaistottelemattomuuden luonteeseen ja oikeutukseen.

9. Myytti rakkaudesta (30 p.)

LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Maailman selittäminen katsomuserinteissä (ET5) kohtaan ”maailman myyttinen selittäminen ennen ja nyt” ja kurssin Maailmankuva (ET2) kohtaan ”maailmankuvan, maailmankatsomuksen ja elämänkatsomuksen käsitteet”. LOPS15:ssa tehtävä liittyy kurssin Katsomusten maailma (ET5) kohtaan ”myytti” ja kurssin Maailmankatsomus ja kriittinen ajattelu (ET1) kohtaan ”maailmankatsomus”. Yhtymäkohtia on myös kurssin Ihminen, identiteetti ja hyvä elämä (ET2) kohtaan ”ihmisen olemassaolon peruskysymyksiä: ihmissuhteet, sukupuolisuus ja seksuaalisuus; opiskelu ja työ, vanheneminen ja kuolema” ja kurssin Yksilö ja yhteisö (ET3) kohtaan ”ihminen sosiaalisena olentona, yksilöiden vuorovaikutus ja yhteisöllisyys: yksityinen ja julkinen, tunnustussuhteet ja merkitykselliset toiset, roolit ja yhteisölliset normit”.

Tehtävä koskee Aristofaneen kertomaa myyttiä rakkaudesta Platonin *Pidot*-dialogissa ja yleisesti myyttien merkitystä nykyihmisen maailmankatsomuksen kannalta. Myytit ovat yleensä syntyneet yhteisön suullisessa kertomuserinteessä, ja ne ovat saaneet aikojen saatossa lukuisia erilaisia tulkintoja. Myytit käsittelevät maailman olemiseen, ihmisen ja jumalten alkuperään sekä kulttuurin luonteeseen liittyviä perustavia kysymyksiä. Myytit välittävät sukupolvelta toiselle kulttuurisia tapoja jäsentää maailmaa, ihmisen asemaa siinä sekä perusarvoja. Myytteihin liittyvät kulttuurisen tietoisuuden rakenteet muuttuvat kulttuurin pintailmiötä hitaammin. Näin myytit elävät sitkeästi muuttuneissakin olosuhteissa ja kantavat muistoa varhaisemmista kulttuurin vaiheista. Myytit voidaan tulkita kunkin kulttuurisen viitekehyksen puitteissa uudelleen ja sovittaa kulloiseenkin yhteiskunnalliseen kontekstiin ja ajankohtaiseen maailmankatsomukseen.

9.1. (10 p.)

Tehtävässä pitää selittää, mikä tekee Aristofaneen rakkauskuvauksesta myytin. Osuva vastaus edellyttää jonkinlaista luonnehdintaa siitä, mikä myytti on, vaikkei sitä tarvitse määritellä yleisesti. Luonteva lähtökohta on todeta, että Aristofanes esittää kuvauksen kyseisen ilmiön alkuperästä, mikä on tyypillistä myyteille. Edelleen Aristofanes esittää kuvauksen tarinan muodossa, mikä sekin on myyteille ominainen piirre. Samoin tällainen piirre on kuvauksessa esiintyvä persoonallinen jumalhahmo Zeus. Hänen esiintymisensä kuvauksessa liittyy tarinan jumalten ja sankarien aikaan, jota ihmisten ajan katsotaan usein myyttiperinteessä seuraavan. Aristofanes kuvaa myös tuntemastamme luonnosta poikkeavia asioita, kuten androgyyniä ja ihmisen halkaisemista kahtia. Nämä seikat korostavat kertomuksen liittymistä ”myyttiseen” aikaan, jolloin tällainen oli vielä mahdollista. Hyvä vastaus ei edellytä Aristofaneen kuvauksen koomisten piirteiden huomioimista eikä pohdintaa siitä, ettei Aristofaneen rakkauskuvauksella ole ilmeisestikään peräisin kreikkalaisesta suullisesta perinteestä vaan on Platonin luomus. Näitä huomioita voidaan kuitenkin pitää ansioina.

Vastaus kohtaan 9.1. on essee, ja kaikki edellä esitetyn taulukon ulottuvuudet tulee ottaa sitä arvosteltaessa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas mainitsee jonkin seikan, joka osaltaan tekee Aristofaneen rakkauskuvauksesta myytin.

5 pisteen vastauksessa kokelas selittää, mikä tekee Aristofaneen rakkauskuvauksesta myytin. Hän luonnehtii jotenkin sitä, mikä on myytti.

8 pisteen vastauksessa kokelas selittää johdonmukaisesti ja monipuolisesti, mikä tekee Aristofaneen rakkauskuvauksesta myytin. Hän luonnehtii oivaltavasti sitä, mikä on myytti.

9.2. (10 p.)

Vastaus voi aueta eri suuntiin riippuen siitä, minkä rakkauskäsityksen kokelas valitsee vertailukohtaksi. Vastaus edellyttää jonkinlaista luonnehdintaa tuosta rakkauskäsityksestä. Erilaisia rakkauskäsityksiä voi kategorisoida eri tavoin. Kokelaan ei tarvitse tuntea mitään teoriaa rakkaudesta, mutta valitun rakkauskäsityksen tulee olla jollakin tavalla kulttuurisesti tunnistettava. Osuvia vertailukohtia eroottiselle rakkaudelle ovat esimerkiksi romanttinen rakkaus, lähimmäisenrakkaus tai jumalallinen rakkaus. Kokelas voi vertailla Aristofaneen esittämää eroottista rakkauskäsitystä myös johonkin toiseen eroottista rakkautta koskevaan käsitykseen.

Vastaus kohtaan 9.2. on essee, ja kaikki edellä esitetyn taulukon ulottuvuudet tulee ottaa sitä arvosteltaessa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas mainitsee jonkin Aristofaneen kuvauksesta poikkeavan seikan vaihtoehtoisessa kulttuurisessa rakkauskäsityksessä.

5 pisteen vastauksessa kokelas kuvaa jonkin Aristofaneen rakkauskuvauksesta poikkeavan rakkauskäsityksen ja pohtii, miten ne eroavat toisistaan.

8 pisteen vastauksessa kokelas pohtii johdonmukaisesti ja monipuolisesti, miten myytin rakkauskäsitys eroaa jostakin muusta kulttuurisesta tavasta ymmärtää rakkaus. Kokelas luonnehtii oivaltavasti vaihtoehtoista rakkauskäsitystä.

9.3. (10 p.)

Myytit näyttävät edelleen merkittävää roolia esimerkiksi taiteiden saralla ja sitä myötä kulttuurisessa tietoisuudessa. Esimerkiksi kirjallisuudessa, kuvataiteessa ja elokuvassa myytit saavat yhä uusia tulkintoja. Myyttien nykymerkitys ei siis rajoitu pelkästään uskonnollisen maailmankatsomuksen piiriin, vaan ne ulottuvat laajemmalle kulttuurisiin tapoihin esittää todellisuutta ja ihmisen asemaa siinä. Yksi luonteva tapa vastata tehtävään on tarkastella jonkin myytin uudelleentulkintaa kirjallisuudessa, taiteessa tai jollakin muulla alalla, kuten psykoterapiassa, ja pohtia sen valossa myytin maailmankatsomuksellista merkitystä. Voi myös huomauttaa, että ihmismieli, erityisesti muisti, rakentuu pitkälti erilaisten kerronnallisten rakenteiden varaan ja siitä syystä myytit koetaan edelleen toimivilta tavoilta jäsentää inhimillisesti merkityksellisiä asioita. Mikäli kokelas puolustaa näkemystä, että myyteillä ei ole nykyihmiselle mitään merkittävää maailmankatsomuksellista merkitystä, hänen on perusteltava vastauksensa erityisen huolellisesti.

Vastaus kohtaan 9.3. on essee, ja kaikki edellä esitetyn taulukon ulottuvuudet tulee ottaa sitä arvosteltaessa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas tekee jonkin huomion myytin maailmankatsomuksellisesta merkityksestä nykyihmiselle.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää mielekkään arvion myyttien maailmankatsomuksellisesta merkityksestä nykyajan ihmiselle.

8 pisteen vastauksessa kokelas arvioi johdonmukaisesti ja monipuolisesti myyttien maailmankatsomuksellista merkitystä nykyajan ihmiselle.